

iščejo samo profit, zadnje čase oblikuje politiko našega glavnega mesta, bolje rečeno, kreira nesmisle, ki niso sposobni rešiti nobenega problema, ki bi olajšali življenje v mestu in ga ne nazadnje tudi urbaniziral. Pojma mestotvornosti ne razumejo in nočejo priznati, da sta temelja za prebivalce svoboda ter kvaliteta, zato ponujajo brezglave, oportunistične trende, ki zadovoljujejo samo leseferičnost onih, ki imajo moč. Pričakujemo lahko, da bomo dobili nekega »pokritega vraga«, podobnega tistim, ki jih je na obrobju Ljubljane že preveč. Presunljivo in žalostno je, da oblast v Ljubljani in državi, ki je šla do samostojnosti skozi mnoga zgodovinska obdobja in viharje, ne zmore v današnjem miru in demokratičnem odločanju drugega, kakor uničiti še tisto, kar je ostalo, spet žrtvovati izjemen prostor, (več) stoletni preplet enkratnih ambientalnih kvalitet, tradicijo in z njo del mestne dediščine.

Treba je opozoriti tudi na to, da je današnja tržnica prvovrstna turistična točka. Severno od Ljubljane take tržnice ni več in če že ne spoštujejo Ljubljančanov, naj pomislijo vsaj na turizem in na tujce. V angleških, nemških, danskih, nizozemskih in drugih časopisih, revijah in strokovnih publikacijah, ki so pisale o Ljubljani, navajajo ljubljansko tržnico kot glavno mestno atrakcijo. Grad je denimo šele na tretjem ali četrtem mestu. Turisti vidijo živilsko tržnico kot prvovrstno zanimivost med drugim tudi zato, ker opažajo, da domačini z njo dihamo in živimo in smo zato nanjo srčno navezani. Pristni ambienti pritegnejo in zanimajo vsakogar.

Trditve, da se s posegom ne bo nič spremenilo, je tipično zanikanje

Če se bo projekt uresničil trga in tržnice, kakor ju poznamo, ne bo več, naj MOL še tako zatrjuje, da se nič ne bo spremenilo. To so politične obljube, kar vedo resnični strokovnjaki prav tako dobro, kakor vsi širše ozaveščeni Ljubljančani. Projekt garaž pod ljubljansko tržnico sloni na slepem racionalizmu in doktrinarnosti, ki sta tipični in pogubni bolezni sodobnega časa. Na Slovenskem še toliko bolj, ker nimamo dovolj možnosti, da bi javnost izvedela za vse, kar danes s politično močjo zagovarjajo kot nemogoče. Vse tisto, kar se tiče nas vseh, se lahko dela skoraj v »največji tajnosti«, kar da slutiti, da je vse le manipulacija – perfidna in nespodobna. Sklicevanje na »minimalizacijo posegov«, karkoli naj bi to pomenilo, je v resnici maksimalno področje relativnih in absolutnih odklonov: najprej bodo posekali 58 dreves na tržnici, med njimi zaščitene kostanje, za dobro mero pa zaradi novega mostu, še bog ve koliko lip na nasprotnem bregu. Nova dreves(c)a, ki jih bodo obljubili, pa iz betona sploh ne bodo mogla rasti, saj drevesa v mestu potrebujejo zemljo. Z drevjem in zelenjem imamo v Ljubljani povsod težave, saj je posebna mestna strokovna služba, ki se je na prelomu iz 19. v 20. stoletje ukvarjala s parki in drevoredi, po drugi svetovni vojni začela razpadati, dokler je niso pustili izumreti.

Posamezni strokovnjaki živijo v okoljih, ki so polna privilegijev, zato ostaja vprašanje, kako se danes strokovnjaki kvalificirajo. Imamo pa tudi takšne, ki so svoje znanje utrdili z naporom in trpljenjem, in bi lahko posredovali prave rešitve. In kje naj zdaj nadaljujemo, ko vsak dan lahko vidimo, da strokovnjaki, zavarovani zgolj s stroko in privilegiji, za trajni razvoj mesta ne zadostujejo?

Opombe

- 1 Peter Sloterdijk, »Zukunft Stadt«, Zeit Magazin, Hamburg 10. 6. 1994, pp.20-21.
- 2 Nena Židov, Ljubljanski živilski trg, Odsev prostora in časa (1920 – 1940), (Ljubljana: Viharnik: Znanstveni Inštitut Filozofske Fakultete, 1994, pp.127-129
- 3 N. Židov, n.d
- 4 Nena Židov, Janez Bogataj, Damjan J. Ovsec, Darja Cizelj, Milena Dimnik, Barbara Kranjec, Irena Gantar – Lipar.
- 5 n.d.
- 6 Janez Bogataj, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, (Ljubljana: Prešernova Družba, 1992), p. 296; Milko Kos, Srednjeveška Ljubljana: topografski opis mesta in okolice, (Ljubljana: Kronika, 1955).
- 7 »Marsikaj se je porušilo, ne da bi se ohranil spomin. Pogovor z dr. Bogom Zupančičem«, Delo in Dom, 24. junija 2009, p.18.
- 8 Raziskave kažejo, da se je promet na živilski tržnici v splošnem precej zmanjšal, ker so do tam uklinili avtobusni promet.
- 9 Carl G. Jung, Spomini, sanje, misli, (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1989), p. 336.

opredelitev predmeta kulturno-varstvene zaščite

tomaž pavčnik

1. Pravo po svoji naravi sploh ni tako togo, kot si večinoma predstavlja laična javnost. Res pa je, da se z njim pogosto ravna izrazito togo, že kar tehnično. A če je tak, birokratski pristop k pravu še mogoče trpeti tam, kjer gre v resnici za izrazito tehnična vprašanja (kot npr. registracija vozila, izdaja novega potnega lista) ter zanje res ne kaže pooblaščati pravnikov, kaj šele vrhunskih, ampak bi zadoščalo, da se oseba pri okencih priuči le nekaj prijaznosti, mora biti pri kompleksnejših, vsebinsko večplastnih vprašanjih seveda drugače. Eno izmed takšnih vprašanj je tudi varstvo kulturne dediščine. Ob poskusu javne debate glede usode ljubljanske tržnice se spopadata - ne da bi se tega jasno zavedala - tudi dva pravna koncepta. Prvi je vulgarno pozitivističen ter pravo vidi kot togo strukturo; drugi se zaveda, da mora biti pravo prožnejše, saj so njegovo bistvo vrednote, ki naj jih uveljavi.

Temeljno nerazumevanje, kaj je predmet kulturno-varstvene zaščite, se kaže vsakič, ko pobudniki gradnje garaže pod ljubljansko tržnico zagotavljajo, da v Plečnikovo arhitekturo ne bo čisto nič poseženo. Najbolj nazorno, na oblastni (uradniški?) ravni se to nerazumevanje odraža v izjavi sedanje ministrice za kulturo, češ da je bila tržnica z izdajo Odloka o začasni (celostni) zaščiti, **prezaščiten**a. Takšna teza lahko gradi samo na eni izmed dveh predpostavk. Prva možna predpostavka takšne trditve je, da se je ustavna vrednota kulturne dediščine znašla v koliziji z neko drugo ustavno varovano vrednoto ter jo je začasna zaščita nesorazmerno obremenila. Če bi šlo za tak primer, bi ga ministrica, v katere pristojnost spada prav varstvo kulturne dediščine, gotovo argumentirano razčlenila. Bolj verjetno je zato, da ministričina izjava temelji na drugi izmed možnih predpostavk. Ta pa je, da je po njenem predmet kulturno-varstvene zaščite zgolj objekt, ne pa vrednota, ki jo objekt izraža. Takšna predpostavka pa je zgrešena, celo vulgarno pozitivistična, kar bom v nadaljevanju tudi pravno utemeljil.

2. O pomenu, ki ga pravni red priznava kulturni dediščini pove veliko že njena umeščenost v uvodne določbe ustave. V njih so določene temeljne usmeritve države, kot npr. to, da je Slovenija demokratična republika, dalje, da je pravna in socialna država, s čimer ustava države ne pojmuje kot naključne ozemeljske tvorbe, kjer pač velja takšno ali drugačno pozitivno pravo, marveč jo umešča v izročilo evropskega razsvetljenstva. Glede izvora naše države je nadalje pomembna še zavezanost tradiciji človekovih pravic in laicizmu. V 5. členu Ustave pa se izrazi še pomen skrbi za narodno bogastvo in, kar je za obravnavano vprašanje pomembno, skrb za varstvo kulturne dediščine. Skrb za varstvo kulturne dediščin je na ta način položena v sam temelj našega pravnega reda in tudi državnosti.

Institut varstva kulturne dediščine se nato v ustavi pojavi še enkrat in sicer v 73. členu. Bistvo te določbe je na eni strani v pooblastilu zakonodajalca, da zaradi varstva kulturne dediščine določi ustavnoskladne obveznosti (predvsem omejitve) vsakega posameznika in na drugi strani v določitvi zaveze same države in lokalnih skupnosti, da skrbijo za ohranjanje kulturne dediščine.

Zakonodajalec je konkretizacijo teh temeljnih izhodišč opravil v Zakonu o varstvu kulturne dediščine¹. Razlaga zakona, kot vselej, ne more temeljiti zgolj na branju posameznega izoliranega člena, marveč nam pravo vsebino

da šele celovito branje zakona, umeščenega v celovit pravni red, in sicer branje z uporabo vseh uveljavljenih metod razlage. Ena izmed najpomembnejših metod razlage je razlaga po namenu (teleološka razlaga). Zasnova ZVKD-1 se prav takšemu načinu branja tudi dobro prilaga. Namen zakonodajalca običajno najboljše osvetljujejo pravna načela. ZVKD-1 nam tako že v 1. členu (katerega nadpis je: namen zakona) približa pojem dediščine. Ta pravi, da so dediščina dobrine iz preteklosti, ki jih državljani in državljanke opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas.

Že zgolj ta abstrakten opis nam nazorno pokaže, da predmet varstva niso zgolj ozko pojmovani objekti, marveč so predmet varstva v resnici vrednote, ki jih takšno arhitekturno delo, umeščeno v konkreten prostor, odraža. Kaj to pomeni za obseg varstva, je odvisno od narave osrednjega spomenika. V mnogih primerih bo morda zadoščalo ozko varstvo (npr. umetniške skulpture, ki s prostorom ni povezana v tako bistveni meri, da bi posegi v okolico vplivali na srž njenega izraza). To je seveda odvisno od vsakega konkretnega primera. Vrednote spomenika, ki ga poznamo kot Plečnikove tržnice, presega pomen, ob katerem bi zadoščala zaščita, ki se konča tam, kjer se zaključijo Plečnikove kolonade. Gre za namensko arhitekturo, ki na prav specifičen način zaznamuje življenje na celotnem območju tržnice. Bistvo tega prostora in s tem obenem tudi bistvo vrednot, ki jih spomenik izraža, presega pomen gole blagovno tržne menjave, kakršna se vrši v številnih nakupovalnih središčih. Prav to, kar osrednjo ljubljansko tržnico tako zelo razlikuje od ostalih množičnih nakupovališč, je tista vsebina, ki jo na abstraktni ravni opisuje prej citirani 1. člen ZVKD-1. To so vrednote starega mestnega jedra, vrhunske arhitekture umeščene vanj, pristnega tržnega nakupovanja, na katerega tradicijo se navezuje vsakodnevno (še posebej pa sobotno) tržno obredje. Skrb za navedene vrednote terja zaščito pred močjo globalizacijske in potrošniške unifikacije, katere plod ni le zunanji videz nakupovalnih središč, marveč tudi način njihovega obiskovanja.

ZVKD-1 zato državi nalaga celostno varstvo dediščine. Se pravi varstvo vrednot, ki jih spomenik izraža, varstvo tistega, kar je vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo in prostorom (3. alineja prvega odstavka 11. člena ZVKD-1). Zakon tudi večkrat izrecno govori o celostnem varstvu (najprej v uvodnem delu – drugi odstavek 2. člena ZVKD-1). Pojem celostnega ohranjanja tudi posebej opredeli v 5. točki prvega odstavka 3. člena ZVKD-1. Celostno ohranjanje je sklop ukrepov, s katerimi se zagotavljajo nadaljnji obstoj in obogatitev dediščine, njeno vzdrževanje, obnova, prenova in oživiljanje. V 13. členu predvideva, da mora akt o razglasitvi spomenika državnega pomena med drugim vsebovati opis vrednot, ki utemljujejo razglasitev za spomenik, varstveni režim spomenika in vplivno območje, kadar je to zaradi zagotavljanja prostorske celovitosti spomenika potrebno. Vplivno območje (44. točka 3. člena ZVKD-1) pa je širša okolica nepremičnega spomenika ali dediščine, ki je določena z zgodovinskega, funkcionalnega, prostorskega, simbolnega in socialnega vidika in znotraj katere morajo biti posegi v prostor in dejavnost prilagojeni celostnemu ohranjanju dediščine.

3. Ob vsem povedanem, za odgovor, da so predmet zaščite vrednote, ki jih posamezen objekt odraža, ne pa zgolj objekt sam, celo pozitivističnega dojemanja prava ni treba preseči. Zadošča že zgolj to, da ta pravni pozitivizem ni vulgaren in interesno apologetski.

Zaradi vrednot, ki jih izraža Plečnikova namenska arhitektura, zaradi izročila, ki nam ga živa dediščina na tem območju ponuja, zaradi mestne biti in življenja, ki se je tu ohranilo in nadalje stakalo, je potrebno kot kulturni spomenik državnega pomena zaščititi celotno območje ljubljanske tržnice. Iz istega razloga pa se garaž pod tem območjem ne bi smelo graditi, kajti na ta način bi bila v živo kulturno in etnološko izročilo zasejana logika nakupovalnega središča.

Opombe

1 Uradni list RS, št. 16/2008; v nadaljevanju ZVKD-1

Opredelitev predmeta kulturnovarstvene zaščite - povzetek

Temeljni nesporazum ob vprašanju gradnje garaže pod ljubljansko tržnico se kaže v vprašanju, kaj je predmet kulturnovarstvene zaščite. Pri tem se soočata vulgarno pozitivističen pravni koncept, ki gradi na predpostavki, da je predmet kulturnovarstvene zaščite zgolj arhitekturni objekt ter koncept, ki pravo vidi kot živ sistem, v katerem je treba vselej uporabiti celovit sistem uveljavljenih metod razlage pravnih besedil. Ena izmed temeljnih metod razlage je razlaga po namenu (teleološka razlaga). Tam nam nazorno pokaže, da so v resnici predmet varstva vrednote, ki jih takšno arhitekturno delo, umeščeno v konkreten prostor, odraža. Od tega, kakšna je vsebina teh vrednot, je odvisno tudi, kakšna je potrebna narava zaščite. V vsakem primeru mora biti ta celostna. V konkretnem primeru (ljubljska tržnica) te presega pomen, ob katerem bi zadoščala zaščita, ki se konča tam, kjer se zaključijo Plečnikove kolonade. Gre za namensko arhitekturo, ki na prav specifičen način zaznamuje življenje na celotnem območju tržnice. Bistvo tega prostora in s tem obenem tudi bistvo vrednot, ki jih spomenik izraža, presega pomen gole blagovno tržne menjave, kakršna se vrši v številnih nakupovalnih središčih. Prav to, kar osrednjo ljubljansko tržnico tako zelo razlikuje od ostalih množičnih nakupovališč, je tista vsebina, ki jo na abstraktni ravni opisuje 1. člen ZVKD-1. To so vrednote starega mestnega jedra, vrhunske arhitekture umeščene vanj, pristnega tržnega nakupovanja, na katerega tradicijo se navezuje vsakodnevno (še posebej pa sobotno) tržno obredje. Skrb za navedene vrednote terja zaščito pred močjo globalizacijske in potrošniške unifikacije, katere plod ni le zunanji videz nakupovalnih središč, marveč tudi način njihovega obiskovanja.

primer tržnica gre naprej kot »živilski trg«?

miha jazbinšek

Pričujoči prispevek služi predstavitvi, koliko političnih in strokovnih naporov se izgubi na stranpotih ljubljanske urbanistike, tačas ko je potrebno tako malo znanja, časa in urbanističnega creda za njeno učinkovitost. Prispevek uporablja upravno terminologijo, ki je, seveda, bralcem AB poklicno zelo »domača«.

Centralni ljubljanski živilski trg, ustaljena entiteta vredna varstva?

Da je centralni ljubljanski živilski trg specifična dediščinska entiteta po sebi in je zato njeno varstvo v javno korist v skladu z njenim kulturnim, vzgojnim,